

Asia: VN/4099/2024

Lausuntopyyntö: Työryhmämietintö hallituksen esitykseksi hankintalain, erityisalojen hankintalain sekä rikosrekisterilain 6 b §: n muuttamiseksi

Lausunnonantajan lausunto

Esityksen yleiset tavoitteet ja päämäärät

Mitä mieltä olette esityksen yleisistä tavoitteista ja päämääristä? Saavutetaanko esityksellä hallitusohjelman yleiset tavoitteet säästöistä ja kilpailun lisäämisestä?

-

Hankintojen valmistelu

Hankintojen valmistelua koskevilla ehdotuksilla pyritään lisäämään hankintojen huolellista valmistelua, markkinakartoituksen käyttöä, sekä kilpailua julkisissa hankinnoissa. Tavoitteena on saada lisää tarjontaa ja säästöjä. Työryhmän mietinnössä ehdotetussa ratkaisussa on samanaikaisesti pyritty varmistamaan, että se on käytännön hankintatoimen näkökulmasta tarkoituksenmukainen.

-

- **Kuinka hyvin hankintalain 65, 75, 124 ja 125 §:iä koskeva esitys edistää markkinakartoituksen käyttöä ja hankinnan huolellista valmistelua?**

-

- **Ovatko esitetyt keinot sopivia näiden tavoitteiden saavuttamiseksi?**

-

Sidosyksiköiden käytön rajoittaminen

Mitä mieltä olette esityksessä ehdotetusta sidosyksiköiden vähimmäisomistusta koskevasta vaatimuksesta? Onko se mielestänne tarkoituksenmukainen ja toteuttamiskelpoinen?

Turun Seudun Vesi Oy on yhdeksän Turun seudun kunnan omistama tukkuvesiyhtiö, jonka tehtävänä on huolehtia osakkaiden talousveden hankinnasta. Yhtiö on osa Turku-konsernia. Turun Seudun Vesi

Oy on Suomen toiseksi suurin vedentuottaja ja toimittaa vuosittain noin 23 miljoonaa kuutiota vettä 300 000 asiakkaalle. Yhtiö noudattaa toiminnassaan ns. erityisalojen hankintalakia.

Pidämme erittäin hyvänä, että sääntelyä sidosyksiköiden vähimmäisomistusta koskevasta vaatimuksesta ei ole ulotettu erityisalojen hankintalain puolelle. Siten esitettyjä lakimuutoksia ei sovelleta Turun Seudun Vesi Oy:n toimintaan.

Samalla pidämme kuitenkin kestävämmänä sitä, että samojen omistajakuntien määräysvallassa toimivien vesihuoltoa harjoittavien yhtiöiden toimintatavat ja mahdollisuus organisoida toimintaansa poikkeavat toisistaan vain siitä syystä, että yksinomaan jätevedenpuhdistusta harjoittavat yhtiöt soveltavat toiminnassaan viranomaissektorin hankintalakia.

Vesihuoltolaitosten toimintaa sääntelee vesihuoltolaki (119/2001). Vesihuollolla tarkoitetaan veden johtamista, käsittelyä ja toimittamista talousvetenä käytettäväksi sekä jäteveden poisjohtamista ja käsittelyä. Vesihuoltolaitokset huolehtivat kuntien lakisääteisen veloitteen toteuttamisesta. Toiminta on huoltovarmuuskriittistä ja osa yhteiskunnan keskeistä infrastruktuuria.

Vesihuoltoalan ominaispiirteenä on, että vesihuollosta vastaavilla yksiköillä on luonnollinen monopoli, sillä yhtä useamman laitoksen toiminta samalla alueella ei ole taloudellisesti kannattavaa.

Vesihuoltolaitoksiin tehtävät investoinnit ovat taloudelliselta kokoluokaltaan mittavia, eikä yksityisen markkinan tavoittelu ole tarkoituksenmukaista tai edes mahdollista – parhaillaan käynnissä olevassa vesihuoltolain uudistamisesta koskevassa lainvalmistelutyössä on kiinnitetty erityistä huomiota siihen, että julkisomisteiset vesihuoltotoiminnot säilyvät kuntien omistuksessa ja määräysvallassa myös vastaisuudessa (ks. EK 26/2021 vp.).

Vesihuollon erityislainsäädännön tavoitteet ohjaavat kuntia seudulliseen yhteistyöhön – vesihuoltolain 5 §:n mukaan kunnan tulee kehittää vesihuoltoa alueellaan yhteistyössä mm. muiden kuntien kanssa.

Vesihuolto on osa yhteiskunnan kriittistä infrastruktuuria ja huoltovarmuudella on merkittävä rooli yhteiskunnan turvallisuuden ja kriisinkestävyysvarmistamisessa (ks. VN päätös huoltovarmuuden tavoitteista, TEM/2024/142).

Vesihuollon toimialalla yhtiöiden sidosyksikköasemaa ei käytetä millään tavalla hankintalain sääntelyn kiertämistarkoituksessa. Omistajakunnat ostavat monopoliasemassa olevilta yhtiöiltään veden tuotantoa, käsittelyä ja johtamista sidosyksikköaseman turvin omakustannushintaan ilman

kilpailun vääristymistä tavalla, joka nimenomaan turvaa huoltovarmuuden ja johon on painava julkinen intressi.

Minkälaisia vaikutuksia esitetyllä sidosyksiköiden omistusosuuden vähimmäisvaatimuksella mielestänne on?

Vaikutukset vesihuoltoalalle ovat erittäin negatiivisia ja vesihuoltolain hengen vastaisia. Vesihuoltolain 5 §:n mukaisesti kunnan tulee kehittää vesihuoltoa alueellaan yhteistyössä mm. muiden kuntien kanssa. Seudullisessa yhteistyössä (usean kunnan omistamissa yhtiöissä) on paremmat edellytykset huomioida esimerkiksi huoltovarmuuteen liittyviä kysymyksiä; asia, jonka merkitys on tunnistettu myös hallitusohjelmassa ja työryhmän mietinnössä.

Vaikka sidosyksiköiden omistusosuuksiin ehdotetut muutokset eivät koske Turun Seudun Vesi Oy:tä erityisalojen hankintalainsäädäntöä noudattavana yhtiönä, pidämme ehdotusta vesihuoltoalan ja etenkin jätevedenpuhdistusta harjoittavien laitosten näkökulmasta harkitsemattomana. Ajatus siitä, että kunnat joutuisivat palaamaan useiden vuosikymmenten takaiseen malliin, jossa jätevedenpuhdistuksesta huolehdittiin kuntakohtaisesti, on täysin kestämaton.

Hallitusohjelmassa ja mietinnössä asetetut tavoitteet sidosyksiköiden väärinkäytön suitsimiselle ovat sinänsä kannatettavia, mutta Turun Seudun Vesi Oy:n näkemyksen mukaan kategorinen vähimmäis- tai enimmäisomistusta koskeva vaatimus on vesihuollon toimialalla yksinkertaisesti kestämaton sekä lain uudistuksella tavoitettujen päämäärien vastainen.

- **Jos sidosyksiköitä koskeva muutos toteutetaan esitetyllä tavalla, mitä toimenpiteitä ja niistä aiheutuvia kustannuksia muutos todennäköisesti aiheuttaisi edustamanne organisaation eri toimialojen kannalta ja yleisesti?**

Vesihuollon toimialalla muutos lisäisi kuntien velkataakkaa ja suistaisi pienempiä kuntia taloudelliseen kriisiin etenkin jätevedenpuhdistuksen turvaamiseksi tarvittavien odottamattomien ja kasvavien investointien myötä.

Yksittäisen jätevedenpuhdistamon rakentaminen on vähintäänkin kymmenien miljoonien, suurempien laitosten kohdalla jopa useiden satojen miljoonien eurojen investointi. Palvelua ei olisi mahdollista järjestää millään muulla tavoin, ja on mahdotonta määritellä summaa, joka lukuisille tällä hetkellä seudulliseen yhteistyöhön nojaaville kunnille jätevesihuollon uudelleenorganisoinnista ja uusien laitosten rakentamisesta aiheutuisi.

Yhteiskunnan tasolla ehdotus on järjenvastainen. Se vaarantaisi huoltovarmuuden toteutumista ja suistaisi kuntia taloudelliseen kriisiin.

Vesihuoltolain tavoitteena (1 §) on ”turvata sellainen vesihuolto, että kohtuullisin kustannuksin on saatavissa riittävästi terveydellisesti ja muutoinkin moitteetonta talousvettä sekä terveyden- ja ympäristönsuojelun kannalta asianmukainen viemäröinti”. Muutosehdotus on siten myös vesihuoltolain vastainen, sillä muutos lisäisi kustannuksia merkittävästi.

Siitä huolimatta, että lakiehdotuksessa muutokset vesihuollon osalta kohdistuvat pelkkää jätevedenpuhdistusta harjoittaviin yhtiöihin, muutoksella olisi saman omistuspohjan kautta välillisesti vaikutusta myös kuntien mahdollisuuksiin investoida talousvedestä huolehtiviin yhtiöihinsä. Muutoksella olisi siten vaikutusta koko vesihuollon laatuun – talousveden laatuun, jätevedenpuhdistuspalvelun laatuun sekä ennen kaikkea yhteiskunnan mahdollisuuksiin varautua vesihuoltoa koskettaviin kriiseihin ja poikkeustilanteisiin. Vesihuoltoverkoston korjausvelka kasvaisi entisestään. Huoltovarmuus ja varautuminen heikkenisivät toimialalla, jonka toimintavarmuudelle on painava julkinen intressi.

- **Mitä toimenpiteitä organisaationne aikoo sidosyksikön omistajana tehdä vähimmäisomistusrajaa koskevan sääntelyn seurauksena (esimerkiksi jatkuuko toiminta markkinaehtoisena, puretaanko yhtiö, pilkotaanko yhtiö, ryhdytäänkö muihin toimenpiteisiin?)**

-

- **Minkälaisia taloudellisia tai muita hyötyjä muutoksesta todennäköisesti seuraisi?**

Vesihuollon toimialalla muutoksesta ei syntyisi lainkaan taloudellisia hyötyjä kenellekään, sillä vesihuollossa yksityisiä markkinoita ei edes tavoitella (ks. EK 26/2021 vp).

Vesihuollon toimialalla sidosyksikön vähimmäisomistusosuusien asettaminen on ristiriidassa hallitusohjelmassa esitettyjen tavoitteiden, kuten julkisen sektorin tehokkuuden parantamisen sekä alueellisen elinvoiman ja yrittämisen edellytysten kasvattamisen kanssa.

Ovatko esitetyt sidosyksiköitä koskevat siirtymäajat mielestänne riittävät? Kuinka paljon aikaa muutoksiin tarvitaan?

Vesihuollon toimialalla pitkäkään siirtymäaika ei anna aihetta tarkastella asiaa toisin, sillä siirtymäajan jälkeenkin ehdotus on räikeässä ristiriidassa vesihuoltolaissa asetettujen tavoitteiden, huoltovarmuuden turvaamisen sekä kuntien taloudellisen kantokyvyn kanssa. Vesihuollon toimialalla muutoksella tavoiteltuihin päämääriin ei päästä minkäänlaisen siirtymäajan jälkeenkään.

Muiden toimialojen osalta siirtymäaika on yleisellä tasolla hyvin tiukka (hankintayksiköt joutuvat kilpailuttamaan hankintansa käytännössä samaan aikaan, joka voi vääristää markkinoita).

- **Mitä siirtymäaikaa vaativia toimenpiteitä sidosyksiköitä koskeva kirjaus aiheuttaisi?**

-

Mietinnön liitteinä olevissa eriävissä mielipiteissä on esitetty poikkeuksia sidosyksiköiden omistusosuusvaatimukseen. Tulisiko vaatimukseen säätää poikkeuksia? Minkälaiset poikkeukset olisivat tarkoituksenmukaisia?

Näkemyksemme mukaan vesihuollon rajaaminen toimialana sidosyksikön vähimmäisomistusosuutta koskevan sääntelyn ulkopuolelle on yksinkertaista ja täyttää mietinnössä asetun tavoitteen soveltamisalapoikkeusten täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta.

Soveltamisalapoikkeus olisi mahdollista kirjata lakiin siten, ettei sidosyksikön omistusosuutta koskevaa sääntelyä sovellettaisi sellaisiin hankintayksiköiden omistamiin vesihuollon toimijoihin, jotka huolehtivat vesihuoltolaissa asetettujen toimintojen harjoittamisesta sekä näihin toimintoihin suoraan liittyvistä toiminnoista kuten jäteveden energiasisällön hyödyntämisestä omistajiensa puolesta.

Poikkeuksesta olisi mahdollista säätää mietinnössä esitetyllä tavalla myös erityislainsäädännössä, tässä tapauksessa vesihuoltolaissa. Erityisesti poikkeuksessa on huomioitava viranomaissektorin hankintalain soveltamisalan piirissä olevat yksinomaan jätevesihuoltoa harjoittavat yhtiöt.

Vesihuollossa toteutuu jo ehdotetun sääntelymuutoksen taustalla oleva tavoite siitä, että sidosyksikköhankinnoissa on kyse hankintayksikön omien voimavarojen käyttämisestä.

Turvallisuus ja huoltovarmuus

Vastaako esitys turvallisuutta ja huoltovarmuutta koskeviin tarpeisiin? Onko esitetty muutos riittävä keino varmistaa turvallisuuden toteutuminen hankinnan elinkaaren aikana ottaen huomioon EU-hankintadirektiivien reunaehdot, sekä muu turvallisuutta ja huoltovarmuutta koskeva sääntely?

Pidämme erittäin tervetulleena mahdollisuutta huomioida turvallisuutta ja huoltovarmuutta hankinnoissa. Vesihuolto on osa yhteiskunnan kriittistä infrastruktuuria ja huoltovarmuus on toiminnassamme keskeistä. Toivoisimme, että vesihuollon toimialalla olisi mahdollisuuksia huomioida huoltovarmuutta ja turvallisuutta vielä nykyistä laajemmin esimerkiksi soveltamalla puolustus- ja turvallisuushankinnoista annettua lainsäädäntöä helpommin. Olisi toivottavaa, että esimerkiksi varautumiseen liittyviä hankintoja olisi tarvittaessa mahdollista tehdä julkisen kilpailutuksen sijaan myös kohdennetuilla kyselyillä tai esimerkiksi suppeampia tietoja julkaisemalla.

Vesihuollon toimialalla esitetyllä sidosyksikköyksikön omistusosuuksien rajaamiselle heikennettäisiin turvallisuuden ja huoltovarmuuden toteutumista merkittävästi.

Rikosrekisteriotteen pakollisuudesta luopuminen

Rikosrekisteriotteiden pakollisesta käytöstä luopumista koskevan ehdotuksen tavoitteena on sujuvoittaa hankintamenettelyjä ja vähentää hallinnollista taakkaa.

-

- Missä määrin muutos vaikuttaa hallinnolliseen taakkaan yhtäältä hankintayksiköiden ja toisaalta tarjoajien kannalta ja edistää näitä tavoitteita?

-

Hankintojen ilmoittaminen

Mitkä ovat näkemyksenne hankintojen ilmoittamista koskeviin muutoksiin? Lisäävätkö ehdotetut muutokset hankintojen avoimuutta tarkoituksenmukaisella tavalla?

-

Muut huomiot

-

Kronström Sanna
Turun Seudun Vesi Oy